

'Kroniek'

Mededelingen
Oudheidkundige Kring
Voorst

21e jaargang nr. 4
1998

Oudheidkundige Kring Voorst

(opgericht bij notariële acte van 8 maart 1978)

Dagelijks bestuur

Voorzitter:	G.J. Oolman, Oolmansweg 5, 7384 ST Wilp,	tel. (055) 323 12 44
Secretaris:	L. Sevenster, Schadewijkpad 11, 7391 TJ Twello,	tel. (0571) 27 20 37
Penningmeester:	M. Niemeijer, Schoolstraat 31, 7383 CC Voorst,	tel. (0575) 50 14 99
Leden:	H.H. Garretsen, Bachstraat 5, 7391 XA Twello,	tel. (0571) 27 20 04
	J. Groenberg, Hietweideweg 30, 7391 XX Twello,	tel. (0571) 27 60 37
	Mr. J.H. Hermsen, Rozenhoflaan 10, 7201 AV Zutphen,	tel. (0575) 51 52 48
	J. Lubberts, Kon. Wilhelminaweg 10, 7396 AD Terwolde,	tel. (0571) 29 17 60
	G.B.J. Reinders, Mozartstraat 143, 7391 XG Twello,	tel. (0571) 27 43 32
	J.A.M. Schutte-Geurtsen, P. Heinstraat 15, 7391 WK Twello,	tel. (0571) 27 37 01

De contributie bedraagt f 25,= per persoon. Voor gehuwden of samenwonenden op hetzelfde post-adres f 30,=. Gironummer 16 64 122. Rabobank, rekeningnummer 36.28.09.267.

Kroniek

Kroniek is het mededelingenblad van de Oudheidkundige Kring Voorst en verschijnt vier keer per jaar. Het wordt gratis toegezonden aan de leden van de Oudheidkundige Kring Voorst en is in beperkte aantallen à f 6,50 te koop bij het VVV-kantoor in Twello en boekhandel Oonk in Twello. Publicatie of overname van artikelen, geheel of gedeeltelijk, is alleen toegestaan met schriftelijke toestemming van de redactie en de auteurs.

Redactie-adres: H. Kleinjan, Langestraat 51, 7419 AR Deventer (De Worp), tel. (0570) 641 648.

Werkruimte Oudheidkundige Kring Voorst

Klokkenkampsweg 25
7391 EN Twello
tel. (0571) 27 70 90

Geopend op woensdag van 9.00 tot 16.00 uur en na telefonisch afspraak met de secretaris ook op dinsdag.

ISSN 1384-8682

Kroniek 1998 - 4

Kroniek

December 1998, 21e jaargang nr. 4

Inhoud

Jaarplanning 1999		2
Voorwoord		3
Van de bestuurstafel	L. Sevenster	3
Ons foto-archief	L. Sevenster	5
Nieuwe aanwinsten	J. Lubberts	6
Oude foto's spreken	T. Koller-Kedde	8
Gewone, aparte dingen	L. Sevenster	9
De Latijnse school in de tijd van Alexander Hegius	J. Roosenschoon	10
20 jaar Oudheidkundige Kring Voorst	A.J. Fransen	17
De tabaksplantage	H. Garretsen-Berends	19
Het geslacht Doornebosch	T. Doornebosch	19
Voor u gelezen	H. Kleinjan	21
De gemeente Voorst in de 19e eeuw (deel 8)	J.A. de Ruiters	23
Boeiende dia-lezing over Prins Hendrik	A.J. Fransen	26
Oproep	L. Sevenster	28
Groot Noordiek	Tinus van het Slyck	29

Uiterste inleverdatum kopij voor de Kroniek over het thema
"onderwijs": 1 februari 1999.

Uiterste inleverdatum kopij voor de volgende "normale"
Kroniek: 1 mei 1999.

Foto omslag

"Nikkels met de zeis."

Cato Besier zette Jaap Nikkels, knecht op "de Kleine Noordijk" in Wilp, op de foto, toen zij 16 jaar was. De foto is opgenomen bij de veranda van de villa.

(Foto coll. fam. Van Heurn.)

Zie het artikel "Ons foto-archief".

Tenzij anders vermeld komen alle foto's in deze Kroniek uit de collectie van de O.K.V.

Kroniek 1998 - 4

1

De jaarplanning 1999

I. Lezing "De IJssellinie in de Koude Oorlog"

Op **donderdag 25 maart 1999** zal in het Stationskoffiehuys aan de Stationsstraat in Twello een lezing met dia's worden verzorgd door de heer E. De Reijer uit Maarssen. Hij heeft een speciaalstudie gemaakt van de IJssellinie ten tijde van de Koude Oorlog 1950-1970.

Aan de orde komen de oorlogsspanningen tussen Oost- en West-Europa en de ideeën over de verdediging van Nederland d.m.v. een "moderne waterlinie". Bij een aanval moest het IJsselwater worden afgesloten met kunstmatige stuwen en dammen. Door van Arnhem tot Leeuwarden alles onder water te zetten moest de vijand buiten de deur worden gehouden. In dit waterlinieplan speelde de IJssel ter hoogte van Wilp-Twello-Terwolde een belangrijke rol met als cruciale factor de stuw Olst-Welsum.

Het wordt dus een lezing over een stukje moderne regionale geschiedenis. De avond begint om 20.00 uur.

II. Presentatie boek Wilp en Jaarvergadering

Het boek over het dorp Wilp en de Wilpse Klei (met zeer veel foto's) zal in het weekend van **24 en 25 april 1999** worden gepresenteerd. Deze presentatie wordt gecombineerd met de jaarvergadering. Na de aanbidding van het eerste exemplaar zal de verkoop van het boek starten en zal in dorps huis "De Pompe" in Wilp een tentoonstelling te bezichtigen zijn.

Alle verdere gegevens over dit gecombineerde gebeuren worden in het maartnummer van de Kroniek vermeld.

U ontvangt voor deze activiteiten geen afzonderlijke uitnodiging.

Voorwoord

Themanummer onderwijs

Voor het themanummer over Onderwijs in de gemeente Voorst heeft de redactie al enkele artikelen ontvangen. Omdat de bijdragen vooral gaan over scholen in de dorpen Terwolde en Twello, zou het ook aardig zijn wanneer iemand zou schrijven over het onderwijs in andere delen van de gemeente Voorst. Wie pakt de handschoen op?

Het hoofdartikel

Vooruitlopend op het themanummer 1999 leest u in het hoofdartikel in de Kroniek die voor u ligt een verhaal over "De La-

tijnse school in de tijd van Alexander Hegius". Omdat dit verhaal meer over Deventer gaat dan over het onderwijs in de gemeente Voorst en omdat de Latijnse school als één van de oudste schoolvormen van invloed is geweest op het latere onderwijs, krijgt u dit verhaal nu voorgeschoteld, als "voorproefje" voor het onderwijsnummer.

De redactie wenst u veel genoegen met deze Kroniek (al weer de laatste van 1998) en alvast prettige feestdagen en een voorspoedig 1999.

Van de bestuurstafel

door L. Sevenster

De volgende punten wil ik graag aan onze leden doorgeven.

1. De O.K.V. had dit jaar van 4 t/m 6 september op de **Klompenweek** in Twello een kraam vol historische boeken in de verkoop. De vele vrijwilligers hebben achter de kraam prima werk verzet.

2. Het boek "**Historie Busslose plas en omgeving**" werd op 11 september jl. gepresenteerd in het Parochiecentrum in Bussloo. Op 12 en 13 september werden tijdens de tentoonstelling zo'n 400 boeken afgehaald door de intekenaars. Het boek is intussen uitverkocht: 900 exemplaren gingen in acht weken tijd "over de toonbank".

De werkgroep heeft alle foto's van het boek beschikbaar gesteld voor het O.K.V.-fotoarchief, waarvoor onze hartelijke dank.

3. Op 15 september jl. bezochten drie bestuursleden de **regio-avond** in Apeldoorn met als thema "Oudheidkundige verenigingen - onderwijs - musea".

4. Op 21 september jl. begroetten wij de heer **E. Witschey**, een vroegere inwoner van Voorst en nu wonend in Mexico. Hij heeft speurwerk verricht naar zijn oorlogsverleden tijdens de bevrijding van Gietelo in april 1945.

5. Het **20-jarig jubileum** van de O.K.V. werd op 1 oktober 1998 met een tweehon-

derdtal leden gevierd in het Stationskoffiehuys in Twello. Ons lid Co Hartgers uit Laren hield een uitstekende dialezing over Twello-centrum. Het zangduo Hiddink-Schreurs kwam een perfecte muzikale show brengen, die zeer op prijs werd gesteld.

6. De **landbouwpromotieweek** van 21 t/m 25 september werd door de O.K.V. opgefleurd met een aardige collectie oude "boeren"-foto's in het gemeentehuis in Twello.

7. Dezelfde serie foto's werd op 16 en 17 oktober gebruikt bij de reünie van de vereniging "**Jong Gelre**" in Wilp.

8. Ook was de O.K.V. weer present als standhouder op de **Culturele Markt** in Twello op 11 oktober jl.

9. De voorzitter vertegenwoordigde de O.K.V. op de receptie van muziekvereniging "**Crescendo**" in Wilp op 24 oktober jl.

10. Op 7 november 1998 werd het "**Voorster Luik**" uitgereikt. Onze penningmeester heeft zitting in het bestuur van de stichting die door toekenning van deze prijs restauratie van niet-geclassificeerde monumenten wil stimuleren.

11. De lezing over het leven van **Prins Hendrik** der Nederlanden op 19 november jl. door de heer G. Maassen uit Ugchelen werd buitengewoon goed door de aanwezigen ontvangen. Zie ook een verslag van deze avond verderop in deze Kroniek.

12. Het boek "**Wilp, het dorp en de Wilpse Klei**" met zeer veel foto's, geschreven door de heer en mevrouw Mulder en de secretaris van de O.K.V., zal volgens planning in mei 1999 verschijnen.

13. **Nieuwe leden** van de O.K.V. aangemeld in de periode 16 juli t/m 1 november 1998:

- mevrouw A. van Damme, Twello;
- de heer en mevrouw H. Eenink, Twello;
- de heer M.J.A. de Haan, Wilp;
- de heer G. Haarman, Teuge;
- mevrouw G.M. Hutten, Twello;
- de heer en mevrouw J. Jansen, Twello;
- de heer E. Kluin, Terwolde;
- de heer W.A.J. Lucas, Amsterdam;
- de heer E. Masselink, Nijbroek;
- de heer en mevrouw P.W. Willemsen, Twello.

Al deze mensen wil het bestuur van de O.K.V. van harte welkom heten.

Ons foto-archief

door L. van Sevenster

Het vorige artikel

Mijn artikel in Kroniek 1998-3 heeft een aantal positieve opmerkingen opgeleverd:
- De familie Besier merkte op, dat de geboortedatum van Joan Gerard Besier niet 21 september 1860 is, maar 3 september 1860.

- Van mevrouw J. Klein Nuland-Beker uit Epe kreeg ik een brief met de aantekening dat de originele glasplaten van fotografie mevrouw A.C. van Heurn-Besier in het bezit zijn van de heer E.W. van Heurn in Wageningen.

Na spoorwerk binnen de familie is ook het opnamemateriaal boven tafel, namelijk bij de heer A.A. van Heurn in Berg en Terblijk. Hij bezit het statief, een W. Kengott D.R.P. Het merk van het toestel is "Minimal". Bij de lens staat: Dr. Kriegener Frankfurt - D.R.P. Compound DRCM. De lens zelf is van E. Wünsche - G. Relck. Doppel Anastigmat A.F.P.I., 1:6,8, ho. 0, F=120 mm. Het bovenstaande is alleen maar genoteerd voor smulpapen van oude platencamera's, maar het past wel in een historisch tijdschrift als onze Kroniek.

Het vervolg

De vorige keer plaatste ik een foto van moeder Denekamp, de vrouw van de tuinman van villa "de Kleine Noordijk". Hierbij en op de omslag van deze Kroniek worden enkele foto's geplaatst die juffrouw Cato Besier bij "de Kleine Noordijk", H.W. Iordensweg 89 in Wilp maakte. Zij

"Gerrit Jan, Klaas en Anneke Denekamp bij de tuinderswoning."

Cato maakte de foto bij de zijdeur aan de noordzijde van de tuinmanswoning van "De Kleine Noordijk". Het betreft Gerrit Jan (geboren 9 april 1900), Nicolaas (geboren 1 oktober 1897) en Johanna Harmina (geboren 17 maart 1904) Denekamp. (Foto coll. fam. Van Heurn.)

maakte deze foto's in 1910, toen ze 16 jaar was.

"Ons huis."

Het lukte Cato villa "de Kleine Noordijk" op de foto te zetten. De foto toont de officiëleingangszijde die uitkijkt op villa "de Grote Noordijk". (Foto coll. fam. Van Heurn.)

Nieuwe aanwinsten

door J. Lubberts

Schenkeningen

Van de heer J.L. Hartgers (Laren) ontvingen we:

- Gemeentegids 1972 en 1989.

Van mevrouw Rijks-Huiskes:

- Een serie ansichten van het Koninklijk huis;

- Statuten en reglementen Chr.Nat. School Twello (1935, 1959 en 1969).

Van mevrouw M. Klunder:

- het boek "Langs de oude Gelderse kerken, de Veluwe."

Van I.V.N. Deventer:

- de brochure "Landgoederen rondom Twello, 1998."

- de brochure "Rivierenlandschap; fietstocht Deventer-Terwolde-Olst-Deventer, 1998."

- Twee kranten uit 1924 en 1934.

Van de heer J. de Ruiter (streekarchivaris):
- het boek "Het huis der provincie in Arnhem."

Van de heer L.J. van Beek:

- Werkatlas "Ons eigen land".

- "Oranje bloeit, 31-01-1938 geb. Beatrix, 07-01-1937 huwelijk Juliana/Bernhard, 40 jarig regeringsjubileum Koningin Wilhelmina, 1938.

Van de heer T. Küpers:

- het boek "De Lathmer, een terugblik op de eerste 20 jaar, 1950-1970."

Van fam. G. Mulder (Holten):

- een tafel-diaprojector.

Van de heer L. Sevenster:

- M.L.M. Hesselink-van der Riet, *Van Sint Gallus tot Sint Jobke. Een jaar rond met rogge*. Albergen, 1993. (Over de traditionele jaarlijkse cyclus van roggeverbouw, bemesting, ploegen, eggen en knollenverbouw.)

- B. Weenink, *Herinneringen van een oude Saksische boer*.

Van de heer J. Groenenberg:

- "Het verpondingscohier van Wilp van 1648, geheel uitgewerkt en geïndiceerd op familie- of instellingsnaam, eigenaar of pachter, erf- of veldnaam en belastbare pachtwaarde.

Van de heer J. Haverkamp:

- een serie documenten uit de Tweede Wereldoorlog.

Van de heer W.A.M. Zuethoff (Hellendoorn):

- een set foto's van een boerderij bij "de Nijenbeek".

Van de heer B. Visser:

- B. Visser en H. Franken, *Van doerfart tot Klarenbeek*. Twello, 1998.

Van de heer T. Doornebosch:

- een set kleurenfoto's van landhuizen.

Van N.N.:

- het boek W. Wijnaendts van Resandt. *Op zoek naar onze voorouders, handleiding voor genealogisch onderzoek*. 's-Gravenhage, 1984.

- het boek M. Kobussen, *Loenense Molenbeek. Oude levensader van een Veluws dorp*. Bussloo, 1997.

- het boek W. Scholz en W. Wilterdink, *Boerderijen kijken in Winterswijk*. Winterswijk, 1983.

- het boek J.A. Brongers, *Vaassen een akkercomplex uit de ijzertijd*. Bussum/Amersfoort, 1972.

- het boek M. Seijbel, *Zes eeuwen Veluwe orgels*. Zaltbommel, 1975. (Bevat een nauwkeurige beschrijving van de vijf monumentale orgels in de gemeente Voorst.)

- het boek E. Werkman, M. de Keizer en G.J. van Setten, *Dat kan ons niet gebeuren...., het dagelijks leven in de tweede wereldoorlog*. Amsterdam, 1980.

- het boek H. Nieuwenkamp, *Kijk op molens*. Amsterdam/Brussel, 1979.

Aankopen

- *Lezen in Gelderse en Overijsselse bronnen. Gids bij oud schrift in Gelderland en Overijssel*. Kampen, 1998.

- P.J.W. van den Berk. *Latijn bij genealogisch onderzoek*. 1997.

- *Landschap en plaatsnamen op de Noord-Oost Veluwe*. 1987.

Oude foto's spreken

In de vorige Kroniek werd de tuinmanswoning bij "Kruisvoorde" in het "Kickersgat" te Twello besproken. In de woning woonde vanaf 1928 de familie Koller. Hier het vervolg.

Omdat na de oorlog de woningnood erg lang hoog bleef, was er voor mijn aanstaande echtgenoot en mij niet veel kans op een huurhuis. Omdat we toch graag wilden trouwen vonden we een oplossing door van een bekende kermisfamilie een ruime woonwagen te kopen. Deze werd met hulp

Onze woonwagen in 1958 waar Henny en ik nog druk aan het werk waren. (Foto coll. H. Koller)

door T. Koller-Kedde

van velen omgetoverd tot een leuke woning, en met toestemming van de gemeente en moeder Koller werd de wagen in 1958 in het Kickersgat geplaatst. De weg er naartoe was een trekkerpad, en daarna een door het weiland lopend paadje naar het huis. In de zomer was het heerlijk vrij, in de winter iets minder leuk, maar goed, we hadden een begin en als burens je eigen (schoon-)moeder en zus. Het koken en de verlichting ging op butagas, de kachel brandde op olie en de radio speelde op batterijen, toen nog iets aparts.

Toen er twee dochters geboren waren, werd het toch echt te klein. Het was nog steeds moeilijk om aan een huis te komen. Er waren altijd nog "veel wachtenden voor u", maar uiteindelijk, na veel bezoeken aan het gemeentehuis en met hulp van huisarts en wijkzuster, kregen we in december 1961 een echte woning toegewezen! Onze start-

woning kon verkocht worden. Na korte tijd gingen ook onze "burens" verhuizen. Daarna werd het oude huis afgebroken. Dat was het einde van "Kruisvoordeweg 10". Of de gevelsteen bewaard is gebleven, weten we niet. Maar als er iemand is die er iets over kan vertellen, dan zouden we dat graag horen aan de Klokkenkampsweg 25!

Gewone, aparte dingen

Op weg om dia's voor een lezing te maken of om foto's van monumenten te maken vallen mij soms elementen in het landschap op die apart zijn, opvallend of anders dan gewoon.

Zo staan langs de weg van Steenenkamer naar Wilp, de Wilpse Dijk dus, bij één van de bochten vlak bij de Lazaruskolken, twee bomen. Ze staan aan de rechterzijde van de weg (de landzijde) op een wonderlijke "bult" aan het dijklichaam. Komend van de Voordesteeg bij de T-splitsing met de Wilpse Dijk ziet men de bomen duidelijk staan.

De bomen geven de plaats aan van de Wilpsche Rijkstol. Daar moest de wegenbelasting worden betaald van de handelsweg Deventer-Wilp-Voorst-Zutphen. Het oorspronkelijk stenen huisje brandde af en werd vervangen door een houten tolhuis. Vanwege de verbreding van de Wilpse Dijk werd het gebouwtje in september 1966 gesloopt. Het huisje was niets bijzonders, maar de plek van de oude tol is gewoon een apart geval.

door L. Sevenster

Het leegstaande tolhuis vlak voor de afbraak in 1966. (Foto coll. O.K.V.)

Vanuit de Voordersteeg de Wilpse Dijk naderend ziet men aan de linkerhand de bomen van de "oude tol" staan (1998).
(Foto L. Sevenster).

De Latijnse school in de tijd van Alexander Hegius

door J. Roosenschoon

Deventer was aan het einde van de Middeleeuwen een rijke en belangrijke centrumstad. De landsheer was officieel de bisschop van Utrecht, maar het stedelijk bestuur had de macht stevig in handen. De stad lag veilig achter een dubbele stadsmuur met de voorraden en de grote kerkelijke gebouwen binnenin. Handel bracht het

meeste geld in het laatje. De gunstige ligging aan de IJssel, het Hanzeverbond en de vijf jaarmarkten zorgden voor bedrijvigheid.

Ook de Latijnse school, begonnen als kapittelschool van de Lebuïnuskerk, had een centrumfunctie. De leerlingen kwamen van

heinde en ver: Keulen, Münster, Meppen en Zutphen waren geregeld voorkomende plaatsnamen. De school had een goede naam en vele oudleerlingen kwamen in mooie functies terecht. Onder het rector-schap van Alexander Hegius, van 1483 tot 1498, was er sprake van een bloeiperiode. Hij bracht de eerste humanistische ideeën binnen de school, een initiatief dat zijn leerling Erasmus later ten volle benutte. De Broeders van het Gemene Leven hadden veel invloed op het geestelijke klimaat binnen de stad en de school.

Tentoonstelling

In Museum De Waag in Deventer is tot 15 februari 1999 de tentoonstelling te zien: *Met Erasmus naar school*. Bezoekers kunnen hier een kijkje nemen in het middeleeuwse Deventer. Ze zien Alexander Hegius en Erasmus met hun geschriften en ze kunnen zich zelf bekwamen in het schrijven met de ganzenveer en in de vakken van de Latijnse school: de zeven vrije kunsten.

Bij de tentoonstelling zijn twee boeken verschenen. Het eerste is een bewerking van een doctoraalscriptie over de Latijnse school van Wendy Moes-Jonasse getiteld: *Non scholae sed vitae discimus, wij leren niet voor de school maar voor het leven*. Het tweede is een twee-talig boek: *Met Erasmus naar school - Zur Schule mit Erasmus*. Hierin staan handschriften, boeken en voorwerpen afgebeeld en beschreven uit de tijd van het rector-schap van Alexander Hegius.

Leerlingen van de Latijnse school

Alleen jongens hadden toegang tot de school, die de enige in de stad was waar Latijn onderwezen mocht worden. De voertaal was Latijn en zelfs buiten de lessen moest deze taal gesproken worden. De meeste leerlingen waren zonen uit de middenklasse van handelaren, gildemeesters en rijkere boeren. Ze kwamen zowel uit de stad zelf als van ver daarbuiten. Deze laatsten waren in de kost bij particulieren of woonden in studentenhuizen bij de fraters of in de Bursa Cusana aan de huidige Bursesteeg. Dit was een studentenhuus dat gefinancierd werd uit de nalatenschap van kardinaal Nicolaas van Cusa.

De Bursa Cusana was zelfvoorzienend, zowel zuivel, vlees als bier kwamen uit het eigen bedrijf. De studenten aten daar twee keer per dag. In de ochtend was dat graanpap of roggebrood met reuzel. 's Avonds kwam er vaak een stoofpot op tafel met peen, uien of kool en wat vlees of erwtenmoes met vis. Deze vis kwam uit de grachten of de rivier, maar ook zoute haring en stokvis aten ze graag. De volksdrank was slap bier. Water kon wegens vervuiling van nabijgelegen beerputten, mest- en afvalhoopen niet gedronken worden.

Een ouderejaars student in het studentenhuus, een praefectus, zag erop toe dat de jongerejaars leerlingen de huisregels goed volgden. Zo mochten ze geen ruzie maken met de huisbaas, ze moesten hun kamer twee maal per week vegen, ze mochten op hun kamer geen gekke dansjes of toneelstukjes opvoeren en ook geen winden laten in het bijzijn van anderen. Op overtreding van de regels stond een boete. Weke-

lijks gingen ze met een vast groepje naar een frater die als een soort mentor optrad. Buiten lestijd speelden de scholieren, als alle kinderen. Kerken en kerkhoven waren ideaal om te tolleren, te bikkelen of te kobelen. Binnen zaten ze te schaken of te dobbelen. Geld mocht er volgens de schoolregels echter niet aan te pas komen. Ruigere spelletjes deden de jongens buiten de stadsmuren, maar niet te lang, want om 9 uur 's avonds moesten ze weer op hun kamer zijn.

Moderne Devotie

De in Deventer geboren Geert Groote bekeerde zich in 1374 tot een leven van vroomheid, eenvoud en boete. Hij is de stichter geworden van een religieuze stroming, de Moderne Devotie. Hierbij gaat het om de verinnerlijking van het ware geloof. De Moderne Devotie is wars van overdaad en praalzucht. Grote's volgeling Florens Radewijns stichtte in Deventer een broederhuis waar de volgelingen gezamenlijk in vroomheid konden leven. Dit voorbeeld werd in veel plaatsen nagevolgd, ook door vrouwen. In de stad waren twee zusterhuizen. In Windesheim stichtten de broeders zelfs een echt klooster.

Een deel van de broeders ging er dagelijks predikend op uit, de anderen waren 'broeders van der penne' en werkten aan de vroomheid door het kopiëren van stichtelijke boeken. Bijzonder was dat veel boeken bewust in de volkstaal geschreven werden zodat iedereen ze ook kon begrijpen. De broeders van het Gemene Leven zorgden ervoor dat arme jongens van de Latijnse school onderdak bij particulieren kregen. Soms was die zo sober dat ze zelf

hun kostje bij elkaar moesten scharrelen. Voor gevorderde studenten hadden de broeders zelf ruimte in het 'arme fraterhuis', waar zo'n 20, en volgens sommige bronnen wel 70 scholieren konden verblijven. Deze jongens hielpen mee met kopiëren van boeken en woonden de stichtelijke bijeenkomsten van de broeders bij. Ook de andere scholieren kwamen geregeld bij de broeders, waardoor deze een stevige invloed hadden op het geestelijk klimaat in de school.

Schrijven

De jongens van de Latijnse school leerden de beginselen van het schrijven in de 'Inferma', de klas die aan de eigenlijke school vooraf ging. Zij oefenden op wasplankjes waar met een metalen of benen schrijfstift in gekrast kon worden. Met de warme platte achterkant hiervan kon de tekst weer weggestreken worden.

De schoolmeester, Albrecht Dürer, 1510.

Maar ook op restjes perkament werd geoefend. De leerling moest dan zorgen dat zijn 'Arma scholastica', zijn 'schoolwapens' in orde waren: een veer of rietpen, inkt, een zandstrooier en een ratorium of mesje om de fouten weg te krabben. Eindeloos werden alle letters geoefend in zinnestjes als 'Docete filios vestros' (onderwijst uw zonen).

In Deventer werd waarschijnlijk een gotisch schrift, de gotische textura, onderwezen; pas later kwam het rondere humanistische schrift naar het noorden.

Praktijk zingen

Leerlingen van de Latijnse school vormden het koor van de Lebuïnuskerk en moesten dagelijks oefenen en bij toerbeurt hun dienst vervullen. Sommige jongens, de choralen, zaten speciaal voor dat doel op school. In het schoolreglement stond beschreven hoe de jongens zich bij het zingen dienden te gedragen. Zo moesten ze tijdens het zingen altijd een superplie aan en mochten ze niet met klompen of rugtassen het koor in de kerk betreden. Aanvankelijk leerden zij de gezangen alleen via het voor- en nazingen aan. In fasen gingen ze vanaf het leren van de goede latijnse uitspraak, via het zingend lezen naar het zingen van beurtzangen, de antifonen, in het Officie en de Mis.

In het aanleren van repertoire ging heel veel tijd zitten en de jongens moesten het ook allemaal zien te onthouden. Er bestonden wel geheugensteuntjes in de vorm van kleine tekenstjes boven de tekst, de neumen, als aanwijzing dat de melodie omhoog of omlaag ging. Maar alleen de voorzanger

had de beschikking over een tekst. In de loop van de tijd ontstonden er notatiesystemen met twee en later met vier lijnen.

Schoolleven

De school telde rond 1500 zo'n 600 leerlingen waarvan de meeste in de laagste klassen (8 t/m 4) zaten. De meester van zo'n klas had meer dan 100 kinderen onder zijn hoede. Zij waren opgedeeld in 'octuriae', groepjes van acht, onder leiding van een censor. Hiervoor koos de meester een ijverige leerling die met de leden van zijn groepje de leerstof moest oefenen maar die ze ook mocht aangeven als ze spijbellden, vervelend waren of de regels overtraden. De straffen hierop varieerden van slaan met de plak of de roede op de hand of de blote billen tot geldboetes.

De leerlingen zaten op de grond op stro of op eenvoudige houten bankjes. De leerstof werd hardop geoefend 'met gedempte stemmen, maar wanneer zij zullen voorlezen bij de leraren moesten zij een heldere goed gearticuleerde stem gebruiken.'

De jongens stonden om 5 uur op, de eerste lessen waren van 6.00 uur tot 8.00 uur. Hierna hadden ze de gelegenheid te ontbijten, op te ruimen en schoon te maken. Van 9.00 uur tot 12.00 uur moest de leerling op zijn kamer zijn waar de praefectus hem kwam overhoren. Ook 's middags was er een afwisseling van les op school en studie op de eigen kamer. Tot 17.00 uur was de laatste les op school, waarna ze de geleerde les thuis nog een keer voor de praefectus moesten opzeggen. Tussendoor gingen de leerlingen die koordienst hadden nog naar de kerk om te oefenen. Door de

week heen waren er vaste tijden ingeroosterd voor het nakijken van de schriften, voor discussie en voor het houden van voordrachten. Om 21.00 uur was het bedtijd.

Klassen en vakken

De scholieren konden hun opleiding met een jaar of zeven beginnen met de 'Inferma' of voorklas waar ze lezen en schrijven konden leren. Daarna kwamen ze in de achtste klas die net als de zevende tot en met de vierde klas een half jaar duurde. De derde klas duurde een jaar en hierna konden de leerlingen al naar de universiteit, bijvoorbeeld in Parijs.

Het onderwijs omvatte de zeven vrije kunsten. Het was een lesprogramma dat de christelijke kerkvaders Augustinus en Cassiodorus hadden overgenomen van de Romeinen. De eerste drie vakken vormden het Trivium: grammatica, retorica en dialectica. Deze kregen op de Latijnse school de meeste aandacht. De Deventer school had in sommige perioden als extra twee kopklassen van elk twee jaar waarin ook aandacht aan de vier exacte vakken van het Quadrivium geschonken werd. Dit waren: arithmetica, geometria, astronomia en musica.

Trivium

Het leren van Latijn was de basis van het lesprogramma. Latijn was immers de 'internationale taal' van de kerk en de wetenschap. Aanknopingspunten voor het leren van latijnse grammatica werden gevonden in de kerkelijke gezangen en gebeden die de jongens vaak al uit het hoofd kenden. Verder waren het vooral rijtjes of ver-

zen die uit het hoofd geleerd moesten worden. Het voornaamste leerboek was de *Ars Grammatica* van Donatus, daarna bestudeerden de leerlingen de *Doctrinale* van Alexander Villa Dei intensief.

Latijnse teksten, zoals die van Horatius, Terentius en Ovidius, stonden ook op het lesprogramma. Cicero was een auteur die vooral bij de retorica werd gelezen. Bij het vak retorica ging het erom verschillende soorten redevoeringen en teksten te leren herkennen en toe te passen volgens de vastgestelde regels. Om te oefenen moesten bijvoorbeeld de tweede klasleerlingen op zaterdag voor de rest van de school voordrachten houden over opgegeven onderwerpen.

Bij de dialectica of logica ging het om het vergroten van de kennis van de Heilige Schrift en om het verhelderen van onduidelijke kwesties hierin. Via vraag en antwoord werd steeds dieper op het probleem ingegaan. Op de Latijnse school zullen de leerlingen waarschijnlijk vraagstellingen voorgeschoteld hebben gekregen waar vaste antwoorden op bestonden. In de Middeleeuwen werd originaliteit niet gewaardeerd; het ging om het juist aanhalen van autoriteiten zoals Aristoteles en Augustinus.

Quadrivium

In de hoogste twee klassen kregen de leerlingen les in de vier vakken van het quadrivium: arithmetica, geometria, astronomia en musica. In het quadrivium ging het uiteindelijk om het onthullen van de fundamentele samenhang van de hele wereld. De middeleeuwse geleerde wilde de

sleutel vinden van dit universum. dat God immers volgens een ordelijk, mathematisch grondplan had gemaakt. Centraal stonden de getallen, die in de Middeleeuwen behalve de pure telfunctie ook een symbolische functie hadden. De rechtvaardiging om zo analytisch met de schepping om te gaan vonden de middeleeuwen in de bijbel want staat er niet in het Boek der Wijsheid van koning Salomo: 'Gij hebt alles geordend in getal, maat en gewicht' en in Lucas en Mattheüs: 'van u zijn alle hoofdwaren geteld'?

De kerkvader Augustinus bracht het klassieke quadrivium, 'het viervoudige pad', binnen het middeleeuwse onderwijs. Deze vier exacte vakken hingen ook in de klassieke oudheid al sterk samen, zoals Pythagoras dat in de 6e eeuw voor Christus al ingewikkeld formuleerde:

'Het eerste principe der dingen is één. Uit de één komen de getallen voort; en uit de getallen komen de punten voort; uit de punten de lijnen; uit de lijnen de platte vlakken; uit de platte vlakken de vaste lichamen; uit de vaste lichamen de levende lichamen. De elementen hiervan zijn: vuur, water, aarde en lucht; deze veranderen en worden geheel getransformeerd, en uit deze elementen komt een kosmos tot ontstaan, sfeervomig, die de centrale aarde omgeeft.' en 'De beweging van grote lichamen als planeten moet wel geluid maken, want bij ons op aarde produceren bewegingen van veel kleinere lichamen al geluid.'

Alexander Hegius

Alexander Hegius werd rond 1440 geboren in Steinfurt, bij Heek, als zoon van een

schout. Na de domschool in Münster ging hij naar de universiteit in Rostock. Hier haalde hij als 'Zanderus Hek' zijn titel als meester in de kunsten, 'Magister Artium'. Rond 1483, tijdens een pestepidemie, kwam meester Sander als rector van de Latijnse school naar Deventer. Hij werkte hard en probeerde in zijn onderwijs iets van zijn humanistische studies door te laten klinken. Hegius had in de geest veel verwantschap met de Moderne Devotie en leefde sober en eenvoudig. Tegen het eind van zijn leven liet hij zich tot priester wijden. Rond de kerst van 1498 stierf hij en werd in de Lebuïnuskerk begraven. Hij vernieuwde het grammatica-onderwijs door zich te baseren op de echte klassieke schrijvers als Cicero en Ovidius in plaats van op het opdreunen van grammaticaal

Schoolscène, houtsnede, 1507.

juiste rijtjes. Hij voerde ook, als eerste in Noordeuropa, het Grieks in als schoolvak.

Desiderius Erasmus

Erasmus werd geboren in Rotterdam als onwettige zoon van een Goudse priester. Samen met zijn drie jaar oudere broer Pieter en zijn moeder kwam hij in 1478 naar Deventer om daar naar de Latijnse school te gaan. Nadat zijn moeder aan de pest was overleden, vertrok Erasmus in 1484 naar Den Bosch, waar hij in een convict bij de Broeders van het Gemene Leven ging wonen. Daarna deed Erasmus zijn intrede in een klooster bij Gouda. Hij las daar de hele bibliotheek uit, onderging zijn priesterwijding in 1492 maar was blij toen hij uit het klooster kon en als secretaris van de bisschop van Kamerijk mee mocht.

Zijn hele leven was Erasmus bezig onder de aandrang van het klooster uit te komen. Tegelijkertijd had hij steeds een geldprobleem. Voortdurend was hij op zoek naar een beschermheer, een betaald ambt of iemand aan wie hij tegen vergoeding zijn geschriften kon opdragen. Erasmus ging in Parijs traditionele theologie studeren maar merkte ook de invloed van de Italiaanse humanisten die teruggingen op de authentieke klassieke teksten. Erasmus voelde zich daardoor aangesproken en begon met studies Grieks en Hebreeuws.

In 1500 kwam zijn boek *Adiagiorum collectanae* uit, een verzameling van 800 Latijnse spreuken en verzen, die hij vertaalde en verklaarde. Dit boek zou hij zijn hele leven blijven aanvullen tot er in 1536 circa 4251 zegswijzen instonden, zowel vanuit het Latijn als uit het Grieks. Het

Christus als Salvator Mundi, houtsnede, 1505

werd een staalkaart van het dagelijks leven. Verder wierp hij zich op de vertaling van het Nieuwe Testament en publiceerde hij enorm veel op zowel theologisch, literair, ethisch als pedagogisch gebied. Erasmus kreeg in het maatschappelijk leven steeds meer aanzien.

Hij werd door machthebbers gezien als een invloedrijke geest en geraadpleegd in conflicten. Zijn belang voor het onderwijs lag erin, dat hij de klassieken toegankelijk heeft gemaakt en zich ook heeft uitgesproken over de pedagogie waarbij hij bijvoorbeeld de eisen formuleerde waaraan een goed leermeester zou moeten voldoen.

Bronnen

Ach lieve tijd, 1000 jaar Deventer en de Deventenaren. Waanders, Zwolle, 1989-1991.

Met Erasmus naar school - Zur Schule mit Erasmus. Museum De Waag, Deventer, 1998.

Wendy Moes-Jonasse, *Non scholae sed vitae discimus; wij leren niet voor de school maar voor het leven.* Museum De Waag, Deventer, 1998.

(De afbeeldingen bij dit artikel zijn terug te vinden in het boekje *Non scholae sed vitae discimus*).

20 jaar Oudheidkundige Kring Voorst

door A.J. Fransen

In een goed bezette zaal van het "Stationskoffiehuys" in Twello werd op donderdagavond 1 oktober 1998 het 20-jarig bestaan van de Oudheidkundige Kring Voorst gevierd.

In zijn inleidend woord wees voorzitter G.J. Oolman zijn ruim 200 toehoorders onder meer op de steun die de Oudheidkundige Kring steeds van de gemeente Voorst in al die jaren heeft ondervonden. Ook noemde hij de steun van talrijke vrijwilligers die altijd bereid zijn in allerlei opzicht assistentie te verlenen bij de diverse activiteiten van de O.K.V.

In het verlengde hiervan zette spreker bestuurslid J. Lubberts uit Terwolde in de bloemen vanwege het vele werk dat laatstgenoemde voor de vereniging heeft gedaan. Zo heeft de heer Lubberts vele jaren lang het clubblad *De Kroniek* verzorgd.

De open en laagdrempelige vereniging telt nu reeds circa 700 leden en dit aantal, waaronder ook scholieren, neemt nog toe.

Dia-serie Twello "vroeger en noe"

Het woord was vervolgens aan de heer Co Hartgers, geboren en getogen Twellenaar, die de lichtbeelden van Twello van vroeger en van nu van levendig commentaar voorzag.

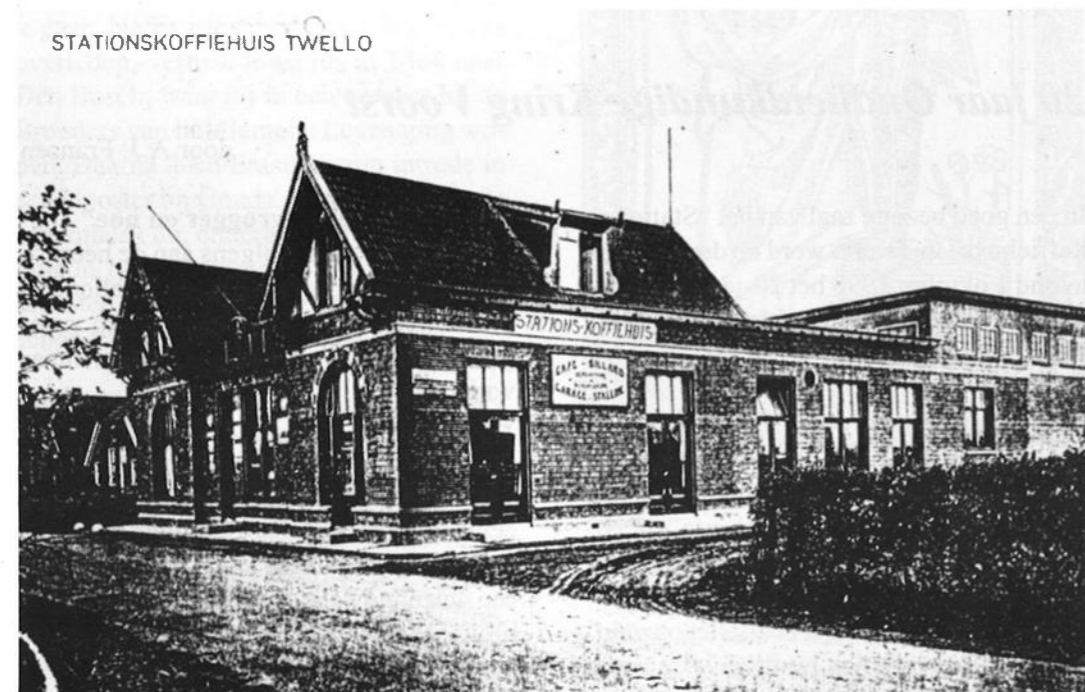
De dia-serie bracht aan het licht dat zeer veel in Twello in de afgelopen driekwart eeuw is veranderd. De afgelopen paar jaar is dat in het centrum van Twello zelfs in een duizelingwekkend tempo gegaan. Toch blijkt het soms, dat bepaalde herkenningspunten in het centrum al die jaren fier overeind zijn gebleven. Dit geldt niet in het minst voor de plek van vergadering van deze avond, het "Stationskoffiehuys". Twello had vroeger een spoorstation. De naam zegt het al, het "Stationskoffiehuys" was het eerste dat de in Twello uitstappende vermoeide reiziger tegenkwam om de dorst te lessen.

Al in 1904 was dit in Jugendstil-achtige stijl gebouwde pand blijkens oude ansichten de blikvanger van de Stationsstraat. Nu,

bijna een eeuw later, is dit nog steeds het geval, temidden van allerlei moderne bebouwing. Na de families Te Wechel en Borkent is al sinds 1920 de familie Korderijk de uitbater. De dia-serie liet ook tal van destijds gefotografeerde dorpsgenoten zien, waarvan verscheidene met een bijnaam door het leven moesten gaan.

De avond werd een feestelijk karakter gegeven door het duo Hanneke Hiddink en Ben Schreurs uit Diepenheim. Dit vond plaats door intermezzo's met muziek (gitaar), zang en conference in dialect.

De Oudheidkundige Kring kan op een geslaagde jubileumviering terugzien.

Het Stationskoffiehuys in Twello, omstreeks 1917.
(Foto: Archief gemeente Voorst.)

GEBR. TAVERNE, TWELLO
 RIJKSSTRAAT **Electrische Bakkerij** MOLENSTRAAT

Alle soorten Gebak, Koekjes, Biscuits, fijne Bonbons, Chocolade enz.
 Het aangewezen adres voor: fijne Broodsoorten. Beleefd aanbevelend

De tabaksplantage

door H. Garretsen-Berends

Bij het lezen van het artikel "Buurtvereniging 'De Wiek' en de Wijkseweg" van B. ten Bosch schoot mij het volgende weer te binnen.

Eén van mijn zussen werkte tijdens de Tweede Wereldoorlog bij een familie, die in Deventer aan de Brink woonde. In het laatste deel van de oorlog hadden ze het daar natuurlijk ook niet zo royaal meer. En zo gebeurde het wel eens, dat meneer en mevrouw bij ons thuis wat groente en fruit kwamen halen.

Zo liep meneer een keer met mijn vader wat door de tuin en opeens zegt hij: "Berends, wat heb daar dan voor bladeren op

het land liggen, dat lijkt wel tabak!" "Ja," zei mijn vader, "dat zijn tabaksbladeren. De volgende week wou ik dat stuk land ompspitten, en dan spit ik er dat zo bij onder." "Oh, maar dat is toch zonde," reageerde meneer, "die bladeren zijn al mooi opgedroogd. Zo te gebruiken! Mag ik ze hebben?" En zo zocht hij de bladeren bij elkaar.

Een paar dagen later zegt mijn zus: "Ik moest alsnog bedanken voor de tabak, en meneer zei, dat deze wel heel erg goed van smaak was." Vader begon wat te grinniken en zei toen: "Ja, dat zal wel kloppen, want daar is vorige week de beerput overheen gegaan! Maar ik wist, dat hij pijp rookte en niet pruimde."

Het geslacht Doornebosch

door T. Doornebosch

De eerste gegevens die ik vond over mijn voorouders komen uit Terwolde.

Op 3 december 1665 werd in de Dorpskerk te Terwolde een dochter van Jan Arents gedoopt; zij kreeg de naam Jenneken. Toen Jenneken 26 jaar was, trouwde zij in Terwolde met Swier Berents uit Goor en wel op 5 maart 1692. Hun beider vaders waren toen al overleden. Het gezin bracht vijf kinderen voort, te weten Janna, Arent, Albert, Aelbert en Gerrit. De eerste drie kinderen werden gedoopt in Terwolde,

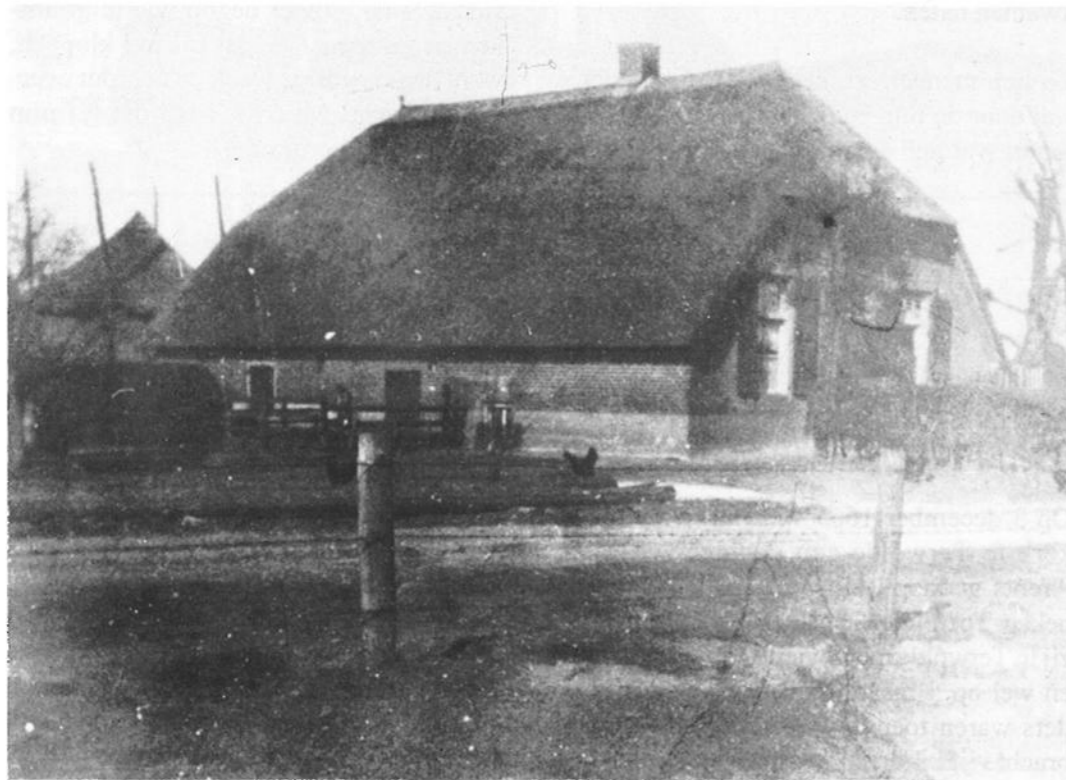
Aelbert echter werd gedoopt in Welsum, terwijl Gerrit in Nijbroek op 8 januari 1708 werd gedoopt. Het gezin woonde toen op de wad te Nijbroek.

Gerrit Swiers (in deze tijd had men nog geen vast familienaam) ging op 18 mei 1738 in ondertrouw met de 27-jarige Geesjen (later ook bekend onder namen Geesken, Geesie en Geesien) Willems uit Oene. Het huwelijk werd op 8 juni 1738 voltrokken in Oene. Zij woonden na het huwelijk op "het Hoge Woud" te Nijbroek.

Ook dit gezin kreeg vijf kinderen, die allen in Nijbroek werden gedoopt: Roelev (Roelof) in 1739, Willem in 1740, Jenneken in 1741, Fenneken in 1743 en tenslotte weer een Willem in 1745.

Pas op 1 april 1744 werd Gerrit Swiers op mondelinge belijdenis aangenomen als lidmaat van de Nederduits Gereformeerde Kerk te Nijbroek. Wanneer Gerrit is overleden is niet exact bekend; de begraafboeken van Nijbroek beginnen pas in 1749. Wel weten we dat zijn vrouw op 22 oktober 1746 al weer in ondertrouw ging met Wiecher Jans. Zij trouwde met hem op 6 november 1746 te Epe.

Roelev of Roelof werd op 27 maart 1739 gedoopt te Nijbroek en hij werd de stamvader van ons geslacht Doornebosch. Roelev besloot op 29-jarige leeftijd om de grote stap te maken met de 27-jarige Hendrikje Gerrits uit Oene. In de kerk te Nijbroek werd het voorgenomen huwelijk op 23 oktober 1768 afgeroepen, waarna ze op 6 november 1768 in de kerk te Oene trouwden. Ze besloten om in Oene te gaan wonen. Daar werden later ook de kinderen geboren en gedoopt: Gerrit in 1769, Marij (of Maria) in 1771, Berent (of Berend) in 1773, Jannes in 1776, Aarent in 1778 en Graddus (of Gradus) in 1780.

De boerderij "Het Hoge Woud" Middendijk 87 in Nijbroek in 1920.
(Coll. W. van der Werf, Heiloo)

In het "Haardstedenregister van het ambt Epe" gedateerd 17 juni 1781 staat vermeld onder Oene: "Roelof Gerrits ? 2 schoorstenen". Mocht dit juist zijn, dan blijkt hieruit dat het huis van Roelof Gerrits twee stookplaatsen had en het gezin niet tot de onderste laag van de bevolking hoorde. Dit ondanks het feit dat Roelof dagloner was. Op 3 maart 1812 overleed Hendrikje te Oene, op 71-jarige leeftijd.

In datzelfde jaar werden alle inwoners van Nederland verplicht tot het dragen van een vaste geslachtsnaam. Omdat Oene toen onder de gemeente Vaassen viel, ging de toen 73-jarige Roelof Gerrits op 16 augustus 1812 naar Vaassen om daar ten overstaan van de Maire te verklaren dat hij als geslachtsnaam de naam Doornbosch aannam. Deze naam gold tevens voor zijn kinderen en kleinkinderen. Maar al snel werd de naam verschreven tot Doornebosch.

Over het hoe en waarom van Roelofs naamkeuze kan men slechts gissen. Overigens werd in 1908 in de Klaterstraat 10 te Oene wel een boerderij gebouwd die de naam "de Grote Doornebosch" kreeg (thans de "Jacoba Hoeve"). Roelof Gerrits oftewel Roelof Doornbosch overleed uiteindelijk op 4 januari 1821 's middags om twee uur thuis op de respectabele leeftijd van 81 jaar.

Momenteel heb ik na vijf jaar onderzoek 525 nakomelingen van Roelof Gerrits Doornbosch kunnen traceren. Zij dragen de naam Doornbosch, Doornebos of Doornebosch. Uit de volkstelling van 31 mei 1947 blijkt, dat de naam Doornebosch toen in Nederland 174 maal voorkwam. Hiervan is ruim 95% een nakomeling van Roelof. In de gemeente Voorst woonden toen 53 personen die de naam Doornebosch hadden en in Gelderland 119 personen.

Voor u gelezen

door H. Kleinjan

Binnenste Buten

De derde bundel van de streektaaldichter Tinus van het Slyck is verschenen. Na o.a. de O.K.V.-uitgave "Old en wies" is deze bundel "riempjes oaver bomen, buskes en butens" een mooie uitgave geworden. Zoals bekend weet de dichter in zijn gedichten de liefde voor de natuur en de cultuurhistorie pakkend te verwoorden. Maar ook aan de vormgeving van deze uitgave is veel

aandacht besteed. Stijlvol en speels met scherpe foto's is dit boek in vorm en inhoud een goed afgestemd geheel geworden. Voor veel Kroniek-lezers is Tinus geen onbekende. Hij heeft reeds vele gedichten gepubliceerd, waarvan het thema steeds was het behoud van de natuur en het cultuurhistorisch erfgoed in Twello en omgeving. Voor de wijze waarop hij deze boodschap in de streektaal onder woorden brengt heeft hij in oktober jl. de Culture

Prijs van de gemeente Voorst ontvangen. De gedichten in de nieuwe bundel zijn bijna alle eerder gepubliceerd in het "Voorster Nieuws".

Twee gedichten heeft Tinus van het Slyck eind vorig jaar aangeboden aan de Kroniek-redactie, maar deze zijn op de plank blijven liggen; wegens ruimtegebrek konden ze tot nu toe niet geplaatst worden. Achter in deze Kroniek vindt u één van die twee gedichten, "Grote Noordiek". De tweede volgt in een volgende Kroniek.

Het boek is bij Uitgeverij GeJaH, Stationsstraat 7, 7391 EG Twello à f 14,95 te koop. *Binnenste buten. Riempijs oaver bomen, buskes en butens. Twello, 1998.*

Genist tot in de kist

Nadat in 1945 Nederland bevrijd was, was de Tweede Wereldoorlog nog niet voorbij. In Nederlands Indië ging de strijd nog voort, tegen Japan. Nadat ook dit land gecapituleerd was deden zich nieuwe conflicten voor. Eén daarvan was de opstand in Nederlands Indië tegen het Nederlands gezag. Nederlandse militairen werden naar dit deel van het Koninkrijk gestuurd om er door middel van zogenaamde politio-nale acties de rust te herstellen.

Jozef G.M. Elizen, toen woonachtig in Wilp, werd ook uitgezonden naar Nederlands Indië. Hij legde zijn belevenissen aldaar in dagboekvorm vast in het boek "Genist tot in de kist". De titel is afgeleid van een spreuk die op de muur in één van de legeringsplaatsen van de Compagnie van de Achtste Veldgenie geschreven

stond en die aangaf hoe gevaarlijk de taak van de genisten was. Dit boek, geschreven in 1992, kwam onlangs in bezit van de O.K.V. Het boek is geschreven in "spreektaal". De lezer moet hieraan even wennen, maar vervolgens ontstaat wel een relaas dat aanspreekt. De beschrijving van de twijfels over het optreden daar ("is dit nou onze taak?"), de gevaren en de angsten (de soldaten zitten daar toch "in de val" en moeten hun hachje maar zien te redden) maakt dat een goed beeld ontstaat van de situatie daar.

Minimaal één keer in de paar jaar wordt de discussie over het Nederlands optreden in Nederlands Indië opgerakeld. Wie deze kwestie eens vanuit een andere dan de langzamerhand gebruikelijke invalshoek wil bekijken, raad ik aan dit boek te lezen. *J.G.M. Elizen, Genist tot in de kist. Twello, 1992.*

Rivierenlandschap

Van de IVN Vereniging voor natuur en milieueducatie ontvingen we het boekje "Rivierenlandschap", de beschrijving van een fietstocht van Deventer naar Terwolde en Olst en weer terug naar Deventer. Het boekje bestaat uit een beschrijving van de route door het IJsseldal met ertussendoor wetenswaardigheden over landschap, natuur en geschiedenis.

Rivierenlandschap. Deventer, 1998.

De gemeente Voorst in de 19de eeuw (deel 8)

door J.A. de Ruiter

Gebruik makend van raadsnotulen en andere stukken uit het gemeentearchief schetst streekarchivaris Jan de Ruiter in een reeks van artikelen een beeld van de gemeente Voorst in de vorige eeuw.

Aanvulling deel 7

Helaas was in de vorige aflevering (deel 7, in Kroniek 1998-2) op de overgang van bladzijde 26 naar 27 een gedeelte van de tekst weggefallen. Dit had er moeten staan: *De raadsleden waren behoorlijk in hun wiek geschoten met de bezwaren van Baron Sloet van De Beele tegen de ten laste van de begroting gebracht 3e termijn wegens de bouw van de school te Voorst. Volgens hem betrof dit de 2e termijn; bovendien moest de 3e termijn - in 1819 - ten laste van het gehele ambt gebracht worden en niet alleen ten laste van het kerspel Voorst. Maar dat de desbetreffende bedragen alleen ten laste van Voorst kwamen, daarover geen discussie. De reden hiervoor was dat het financiële verplichtingen betrof, aangegaan vóór 1818 toen er nog vier afzonderlijke communes waren (Voorst/Twello/Wilp/Nijbroek).*

Het verplichte onderhoud van watergangen

In deel 5 werd de totstandkoming van een "Reglement op het ruimen, herstellen en onderhouden der beeken, lei- en togtgraven binnen het ambt Voorst" vermeld. De grote wateroverlast die we dit najaar meemaakten is een goede aanleiding om dat reglement wat nader te bekijken.

Eigenaren en pachters waren verplicht de langs hun gronden lopende watergangen in goede staat te houden. Zo nodig kon het gemeentebestuur opdrachten geven nieuwe aan te leggen. Beken moesten minimaal zes voet breed zijn, lei- of togtgraven drie. Watergangen lopende door gemeene gronden (markegronden) moesten door de markegenoten worden onderhouden. Dat de markegenoten en de markerichter aansprakelijk werden gesteld in geval van nalatigheid geeft aan hoe de gezagsverhoudingen tussen gemeente- en markebestuur lagen. Bruggen, vonders en afrasteringen moesten zodanig worden geconstrueerd en geplaatst dat de waterafvoer niet gehinderd werd.

Pachters en eigenaren waren verplicht om langs de watergangen een schouwpad in stand te houden. Schout en assessoren voerden, na "twee behoorlijke publicatiën", jaarlijks in mei of september schouw over de watergangen. Afhankelijk van de weersomstandigheden kon een extra schouw worden uitgevoerd. Iedereen moest dan op zijn "onraad" aanwezig zijn. Met deze term werden meestal de verschuldigde dijk- of polderlasten bedoeld. Het komt maar weinig voor dat het betrokken dijkvak of, zoals hier, het betrokken stuk grond ermee wordt aangeduid.

Natuurlijk moest er een overzicht komen van de bestaande beken en togtgraven. Het opstellen van zo'n legger werd opgedragen aan een commissie uit het gemeente-

bestuur. Het aanleggen van nieuwe watergangen werd opgedragen aan de eigenaren van de aanliggende gronden.

Bestaande dan wel nieuwe dammen en uitwegen moesten voorzien zijn van duikers met een minimale breedte van tien duimen, Rijnlandse maat (een Rijnlandse duim is 2.61 cm.). Het leggen van dammen voor beken was niet toegestaan. Werd bij de schouw nalatigheid geconstateerd (de zogenaamde kwade schouw), dan kon degene die in gebreke was gebleven een boete van maximaal tien gulden verwachten. Bovendien moest de zaak binnen acht dagen als nog in orde worden gebracht.

Een nieuw schoolgebouw als kado

Tweede onderwerp in deze aflevering is het onderwijs te Twello en dan vooral het schoolgebouw. In een uitgaande brief van 27 september 1819 vinden we daarover het volgende.

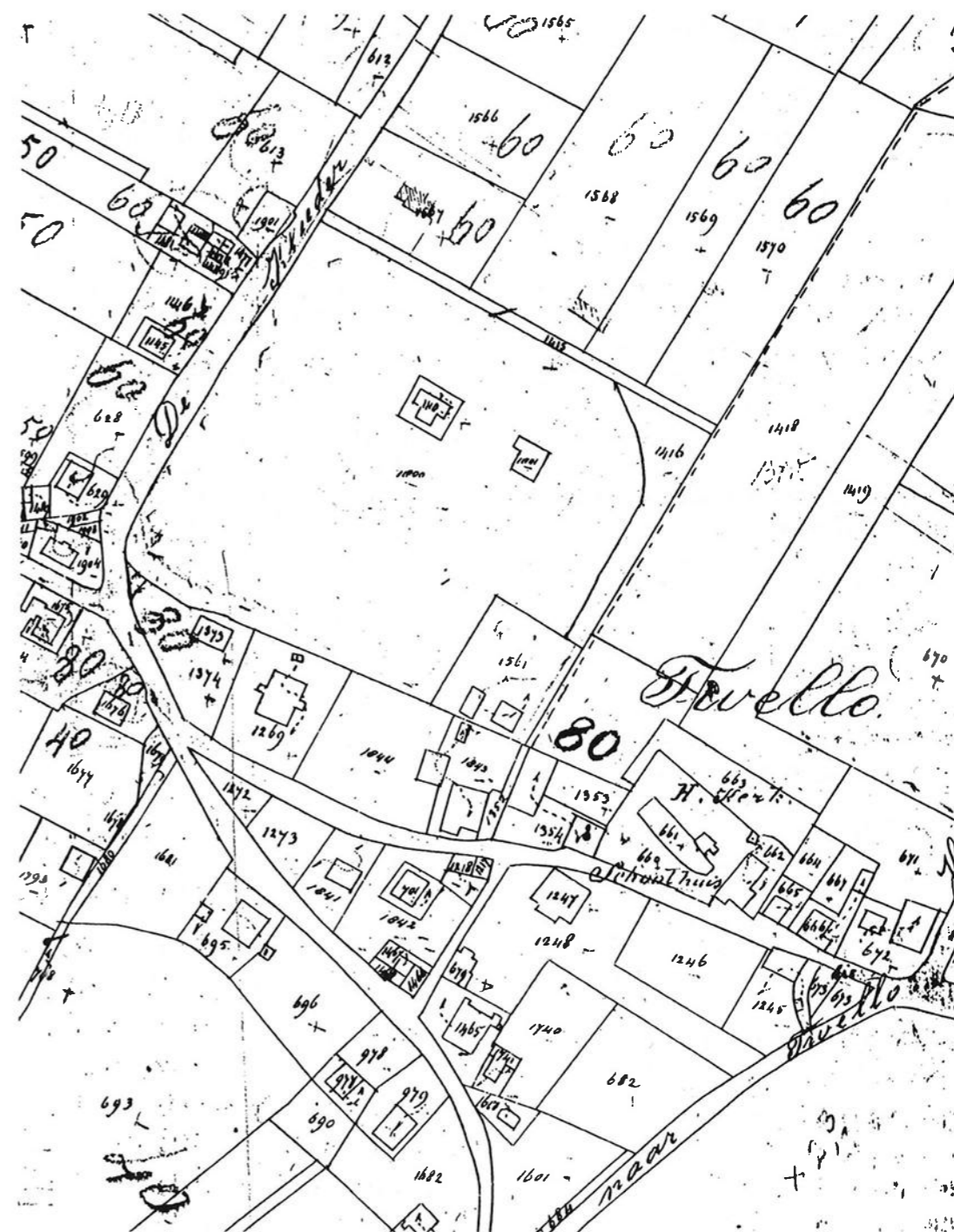
“... dat de Hoogwelgeboren vrouwe Ernestina Lucretia baronesse van Reede, douairiere der Hoogwel geboren heer Carel Arend Jan baron van Boecop tot het Holthuis te Twello alhier een mildadige gifte heeft gedaan van een geheel nieuw schoolgebouw. Hetzelve is geplaatst aan en verbonden met de kosterij en dus met dezelve een eigendom geworden van het Hervormd Kerkgenootschap, de doelmatige inrigting zowel voor de tegenwoordige manier van onderwijs, als deszelfs ruimte als kunnende tenminste 250 kinderen bevatten, en fraaije bouwvordende maakt dit gebouw voor de gemeente een onwaardeerbaar geschenk, en levert wederom

eene proeve op van de weldaden welke de familie van Reede aan dezelve in zo veele opzigten bewijst...”

Schoolopziener Hoefhamer wijdde de school, onder grote belangstelling, met een gepaste redevoering in. Daarna sprak onderwijzer Rijkeld Buitenweerd zijn grote erkentelijkheid uit. De 156 leerlingen van de tweede en derde klasse moesten er toen meteen aan geloven: ze werden geëxamineerd in onder andere “kunstmatig lezen” en gewone en tiendelige breuken, “... toegepast op het nieuwe stelsel van maten en gewichten...” (het metrieke stelsel, ingevoerd in 1820). De verschillende onderdelen werden afgewisseld met het zingen van “eenige gepaste zangstukjes”. Mede dankzij de kwaliteiten van de onderwijzer gaven de leerlingen “uitmuntende proeven van bekwaamheden”. Drieënvijftig leerlingen ontvingen prijzen van verdiensten, de overige geschenken ter aanmoediging, namelijk uit particuliere giften aangeschafte boeken.

Ter afsluiting droeg het zoontje van de onderwijzer een dankbetuiging aan de weldoenster voor en “na den afloop der gehele plechtigheid is het overige van den dag door de kinderen in betamelijke vrolijkheid doorgebracht.”

*Op de pagina hiernaast:
Kadastrale kaart Twello sectie B3 (1880),
waarop naast de kerk het Schoolhuis staat
aangegeven.*

Boeiende dia-lezing over Prins Hendrik

door A.J. Fransen

Op donderdagavond 19 november 1998 hield de Oudheidkundige Kring Voorst voor circa 60 leden en belangstellenden een dia-lezing over Prins Hendrik van Mecklenburg, de echtgenoot van Koningin Wilhelmina. De lezing werd gehouden in het "Stationskoffiehuys" te Twello en werd verzorgd door de heer G. Maassen uit Ugchelen, die een diepgaande studie heeft gemaakt over deze fascinerende prins.

De persoon Hendrik van Mecklenburg en zijn afkomst

Prins Hendrik werd geboren op 19 april 1876 in het Duitse Schwerin en overleed op 3 juli 1934 te Den Haag. Hendrik Vladimir Albrecht Ernst kreeg als adellijke titels mee: Hertog van Mecklenburg, Vorst van Wenden-Schwerin en Ratzburg, Graaf van Schwerin en Heer van de Landen Rosstock en Stargard, enz. enz.

De Mecklenburgse hertogen hadden als lijfspreuk: "Per aspera ad astra", hiermee tekende ook Hendrik. De spreuk betekent vertaald: "door lijden tot verblijden". Hendrik kwam via een gearrangeerd huwelijk met Koningin Wilhelmina in 1901 in Nederland terecht en daarmee ook in het buitenverblijf van de Oranjes, Paleis Het Loo in Apeldoorn.

Mecklenburg was in die tijd een zelfstandig vorstendom binnen het Duitse Keizerrijk. Thans is Mecklenburg een deelstaat binnen de Duitse Bondsrepubliek.

Inleider Maassen liet zien dat Mecklenburg een bijzonder fraai gebied is in het noorden van Duitsland, gelegen aan de Oostzee. Het gebied bereisde hij de afgelopen jaren vele malen en sprak met diverse bewoners. Hij ontdekte zelfs nog enkele zaken die aan prins Hendrik herinneren.

Wie Prins Hendrik wil begrijpen in zijn Nederlandse periode kan dat alleen met de kennis in het achterhoofd van Hendriks afkomst. Mecklenburg heeft fraaie, enigszins Fins aandoende landschappen met talloze fraaie meren, verstilde dun bevolkte gebieden en uitgestrekte bossen.

Mecklenburg had in die tijd een aarts-conservatieve en zelfs feodale leiding. Pas in de jaren '20 en '30 van de 20e eeuw werd de lijfeigenschap definitief afgeschaft. Tegen die achtergrond is te verklaren dat Hendrik grote liefde had voor natuur en jacht; hij was wars van een streng protocol zoals hij dat in Nederland zou meemaken. Hij had ook gedachten over het leven, politiek, jacht en liefde die "niet geheel in overeenstemming waren met die van het Huis van Oranje". Prins Hendrik overleed uiteindelijk vroegtijdig aan een hartaanval. Kort voordat hij overleed liet de prins een groot deel van het persoonlijk archief in een open haard verbranden. Men kan daaruit afleiden dat hij de dood voelde aankomen.

Prins-gemaal

Prins Hendrik was de eerste van de drie

prins-gemalen die in de 20e eeuw naast een Nederlandse vorstin kwamen te staan. Hendrik moest dus de spits afbijten maar de toenmalige Nederlandse regering wist in het geheel niet, hoe te moeten omgaan met een persoon in die moeilijke positie.

Hij moest direct de Duitse nationaliteit opgeven en ontving vervolgens geen enkele toelage uit de Nederlandse staatskas. Dit laatste bracht hem soms in de meest merkwaardige lastige situaties. Nog erger was het, dat hem als prins-gemaal geen enkele passende functie werd aangeboden. De prins beschikte blijkbaar ook niet over een ondernemende geest om op maatschappelijk terrein iets aan te pakken, maar waarschijnlijk werd hem die ruimte ook niet gegeven. Uiteindelijk werd hij toch nog bestuurder van het Nederlandse Rode Kruis.

Ontwikkeling van het Kroondomein op de Veluwe

Dat de prins in die onmogelijke bijrol getracht heeft het beste er van te maken, valt in hem te waarden. Het grote levenswerk van prins Hendrik is uiteindelijk de ontwikkeling van het Kroondomein geworden. Moest hij bij belangrijke gebeurtenissen steeds op de achtergrond blijven -blijken foto's uit die tijd moest hij van het protocol steeds twee meter achter Wilhelmina lopen, die hij in correspondentie met vrienden als "de Koningin" aanduidde -, in de jacht en in de bossen kon hij leidend te werk gaan.

Volgens de foto's werd het anders altijd strakke gelaat van Hendrik tijdens het verblijf op de jachtwagen soms breed lachend.

Die gescheiden posities in het openbaar functioneren van beide echtelieden gaf soms aanleiding tot een komisch voorval. Het is blijkbaar ooit voorgekomen dat bij een opening in Uddel de prins met een vriend in een auto abusievelijk te vroeg arriveerde. Bij het uitstappen begon de bevolking - in de veronderstelling dat ook de koningin in de auto was - spontaan het Wilhelmus aan te heffen. Even later arriveerde de hofauto met Koningin Wilhelmina erin, die bij het uitstappen een wat verbaasde menigte ontmoette...

Prins Hendrik heeft in het begin van de 20e eeuw in een voortvarend tempo het landgoed achter Het Loo, bestaande uit heidevelden en bewoond door enkele schaarse en erg arme bewoners, door aankopen, ontwikkeling en bosbouw uit laten groeien van 3.000 tot ruim 10.000 hectaren. Door dit beleid kon dit unieke en uitgestrekte natuurgebied in een oorspronkelijke en aaneengesloten staat worden gered, waar-

Prins Hendrik in 1915 (Foto ANP)

door verkaveling werd voorkomen. Hendriks vriend en houtvester Paul Beijer heeft daar ook veel aan bijgedragen. Prins Hendrik was populair, met name in de houtvesterijen rondom Het Loo. Voor die activiteit ontving Hendrik nog bij leven een hoge Duitse onderscheiding.

Heden ten dage herinnert de 17 meter hoge Gedenknaald bij Het Loo in Apeldoorn mede aan Prins Hendrik. Dit is eveneens het geval met het borstbeeld van Prins Hendrik dat is geplaatst nabij Het Aardhuis op initiatief van Prins Bernhard, helaas echter op een niet toegankelijk gedeelte. Wie meer wil weten over de kleurrijke prins Hendrik kan terecht in Rijksmuseum Paleis Het Loo, waar de voormalige werkvertrekken met herinneringen aan de jacht kunnen worden bekeken. Dit geldt

ook voor de nabij gelegen Koninklijke Stallen, gebouwd in de jaren 1909 en 1910 in opdracht van prins Hendrik, naar Duits ontwerp, een onderkomen biedend voor 88 paarden. In het daarachter liggend Koninklijk Park staat nog een in opdracht van prins Hendrik gebouwde jagerswoning uit 1902. De conclusie is, dat prins Hendrik een belangrijke rol heeft gespeeld in de geschiedenis van Apeldoorn en verre omgeving en ook in de Nederlandse geschiedenis niet moet worden vergeten.

Met de dia-presentatie over prins Hendrik sloot de Oudheidkundige Kring Voorst goed aan op de onlangs plaats gehad hebbende Wilhelminaherdenking in Apeldoorn naar aanleiding van het feit dat Wilhelmina honderd jaar geleden - in 1898 - de troon besteeg.

Oproep

Mevrouw J.A.M. Schutte-Geurtsen heeft drie jaar lang de wekelijkse puzzelfoto in het Voorster Nieuws verzorgd. Zij zou graag willen dat iemand anders (m/v) haar werk overnam. Het werk bestaat uit:

- de plaatselijke journalist krijgt steeds tien puzzelfoto's tegelijk, die hij in de krant plaatst;
- lezers reageren vaak telefonisch op woensdag, donderdag of vrijdag en deze reacties zet op papier of indien mogelijk op diskette;
- de journalist plaatst samen met de nieuwe puzzelfoto de reacties als antwoord op de vorige foto.

De puzzelfoto's worden niet in de maanden juni/juli of juli/augustus geplaatst, want dan neemt u gewoon vakantie.

U hoeft absoluut niet bekend te zijn met alle historische personen en gebeurtenissen binnen de gemeente Voorst. U moet zoiets gewoon leuk vinden.

Mevrouw Schutte ziet uw reactie graag tegemoet: Piet Heinstraat 15, 7391 WK Twello, tel. (0571) 27 37 01.

Grote Noordiek

door Tinus van het Slyck

*Keersrecht lōp de nije lane op de dichte deure an.
Met het statig löge landhuus is de jonker wat van plan.
Loop ie deur de slingerlane langs de randen van het land,
zie'j tussen de dikke stammen alle daken van het pand.*

*Boerderieë bie de akkers was veur eeuwen het begin.
Töt de landheer in de zomer trok graag bie de pachter in.
Maar de mooie lanterskamer worden gauw al völs te klein,
want de edele familie von het butenlèven fijn.*

*Zo kwam doar die stenen deuze met het hoge steile dak;
de bescheiden boerderieë uut het zicht hoast met gemak;
as versiering nog twee serres in de zonne, links op ziet,
met een stucplafond en smeedwark, maar de roeten hielden 't niet.*

*'t Eikenbos, eerst kort eholden veur het landvolk zien gerief,
is een woud van dikke stammen en steet van de struken stief,
"Sterrebos" van strakke lanen was veur joaren ineplant.
Weer te plaatsen toegangsposten met het landhuus blief in stand.*

Bestuur en redactie wenst u
prettige feestdagen
en een
gelukkig nieuwjaar

